

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Salasuo, Mikko; Lehtonen, Kati

Title: Miten saada vähemmistöjen ääni kuuluviin?

Year: 2024

Copyright: © Liikuntatieteellinen seura 2024

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Salasuo, M. & Lehtonen, K. (2024). Miten saada vähemmistöjen ääni kuuluviin? *Liikunta & tiede* 61(1), 26–29.

MIKKO SALASUO, VTT
erityisasiantuntija
Icehearts
mikko.salasuo@icehearts.fi

KATI LEHTONEN, LitT
johtava tutkija
Likes, Jyväskylän ammattikorkeakoulu
kati.lehtonen@jamk.fi

Miten saada vähemmistöjen ääni kuuluviin?

Pohjoisimman Suomen ja saamelaiseksi identifioituvien lasten ja nuorten vapaa-ajan, harrastamisen ja liikunnan tutkiminen kysyi tutkijoilta valmiutta etsiytyä vaikeasti tavoitettavan tiedon äärelle.

Kuva: Ton Koene/Alamy Stock Photo

VÄHEMMISTÖIHIN KUULUVIEN LASTEN JA NUORTEN äänen kuulemiseen etsittiin keinoja vuoden 2022 Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen erillisnäytteessä. Vuonna 2018 toteutettiin kokeilevalla otteella määrällinen tutkimus, jossa selvitettiin toimintarajoitteisten lasten ja nuorten vapaa-aikaa ja kokemuksia liikunnasta ja urheilusta (Hakanen ym. 2019). Vuonna 2022 nuoriso- ja liikuntatutkimuksen näkökulmat kietoutuivat toisiinsa tutkimuksessa *Nuoruuden pohjoisin ulottuvuus - Tutkimus Pohjois-Lapin seutukunnan ja saamelaiseen yhteisöön identifioituvien lasten ja nuorten vapaa-ajasta ja harrastamisesta* (Salasuo ym. 2023).

Kartta pohjoisimmasta Suomesta ja saamelaisalueista

Vuoden 2022 tutkimuksessa pyrittiin tuottamaan määrällistä tietoa sekä saamelaisten että pohjoisimmassa Suomessa asuvien lasten ja nuorten vapaa-ajasta ja harrastamisesta sekä liikunnasta. Tutkimusasetelma suunniteltiin yhteistyönä tutkijoiden, Valtion liikunta- ja nuorisoneuvostojen ja saamelaiskäräjien kanssa. Liikuntalain (2015) lähtökohdaksi oleva kirjaus yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta oli eräs tutkimuksen keskeisistä kehyksistä.

Tutkimuksen alkuperäisenä tarkoituksena oli tutkia saamelaisten lasten ja nuorten vapaa-aikaa ja harrastamista sekä liikuntaa. Saamelaiset lapset ja nuoret ovat esimerkki liikuntatutkimuksen vähemmistöjä koskevista tietoaukoista. Myös nuorisotutkimuksessa aihetta on käsitelty vähän. Tutkimustiedon puutteen tunnisti myös saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto, jonka nuorisopoliittiseen toiminta- ja kehittämissuunnitelman 2020–2023 (2020) tavoitteena oli edistää tausta- ja terveystietoja saamelaisten nuorista tuottavaa tutkimusta. Yhteistyö saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston kanssa oli itsestään selvä osa tutkimusta. Saamelaisia koskevaa tutkimusta varten tarvitaan aina lupa saamelaiskäräjiltä, jonka tutkimuseettisiä periaatteita on noudatettava tutkimuksessa (www.samediggi.fi/tutkimuseettinen-menetelyohje). Saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston edustaja tiivistä hyvin yhteistyö merkityksen: ”jos tarkoituksena on tutkia saamelaisia, se onnistuu vain yhteistyössä meidän kanssamme”.

Vaikeasti tavoitettavan tiedon jäljillä

Vähemmistöt ovat niin sanottuja ”vaikeasti kyselyin tavoitettavia populaatioita” (ks. Tourangeau ym. 2014). Vuoden 2018 kokemuksista tiedettiin, että erillisenä näytteen kerääminen vaatii joustavaa ja dynaamista tutkimusstrategiaa (Hakanen ym. 2019). Ensimmäinen haaste oli lasten ja

Vähemmistöjen tutkimuksen problematiikkaa

YHDENVERTAISUUS ON IHMISEN PERUSOIKEUS, jonka turvaaminen on keskeinen osa ihmisoikeuksien toteutumista. Suomen perustuslain mukaan ”ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”. (oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus.)

Yhdenvertaisuus on kirjattu lähtökohdaksi myös vuoden 2015 liikuntalakiin. Sen toteutumista valtiohallinnon toimenpiteissä arvioi Valtion liikuntaneuvosto (VLN). Tutkimustieto on tärkeässä roolissa arvioinnin toteutuksessa. VLN rahoittaa tutkimusta, joka tuottaa tietoa valtiohallinnon toimenpiteiden vaikutuksista liikunnan alueella.

Eräs tapa selvittää yhdenvertaisuuden toteutumista on tutkia aihetta vähemmistöjen kokemusten ja näkökulman kautta – sellaisten ryhmien kautta, joiden ääntä emme ole tottuneet kuulemaan neuvoteltaessa liikuntaan osallistumisen mahdollisuuksista (Kauravaara & Rönkkö 2020). Kokemuksista nouseva tutkimusnäkökulma antaa tärkeitä aineksia liikuntapolitiikan toimenpiteiden suunnitteluun ja kohdentamiseen.

Suhtautuminen vähemmistöjen kokemusten kuuluvaksi tekemiseen vaihtelee yhteiskunnassa. Liikuntasektorilla siihen on suhtauduttu nihkeästi. *Urheilun takapuoli* -antologiassa (Berg & Kokkonen 2016) tunnistetaan, ettei yhdenvertaisuuden problematiikka sovi ”hyvän kertomukseen”, joka kehystää julkista keskustelua liikunnasta ja urheilusta ja näkyy monien liikuntatutkimusten diskursseissa.

Vähemmistöjä on tutkittu suomalaisessa liikuntatutkimuksessa varsin vähän (ks. Kokkonen & Kauravaara 2020). Esimerkiksi romanien tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen liikunnasta ja urheilusta on vähän tutkimusta. Toimintatavoitteisten ja ulkomaalaistaustaisten ihmisten liikunnasta löytyy jonkin verran tutkimusta, mutta kokonaiskuva on pirstaleinen. Varsinkin määrällisestä tutkimuksesta on pula.

Vähemmistöjen kokemusten selvittäminen on menetelmällisesti vaikeaa. Erityisen hankala on luoda tutkimusasetelmia, joilla tavoitetaan suurempi joukko vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Tutkimustyö vaatii huolellista suunnittelua, vie aikaa ja edellyttää tutkittavan vähemmistöryhmän aitoa osallistamista. Nämä lähtökohdat sopivat huonosti niukan tutkimusrahoituksen ja lyhyiden tutkimushankkeiden dynamiikkaan, mikä vaikuttaa aihepiiriin kiinnostavuuteen tutkijoiden keskuudessa.

Vähemmistöjen tutkimukseen liittyy usein pelko stigmasta ja sen tartumisesta (Häkkinen & Salasuo 2015). Vähemmistöjen kokemukset liikunnasta ja urheilusta eivät aina ole auvoisia ja tulokset poikkeavat liikuntatutkimuksen diskurssiivisesta valtavirrasta. Negatiiviset tulokset liitetään helposti tutkijaan, mikä voi vaikuttaa kielteisesti esimerkiksi tutkijan työ- ja toimintaedellytyksiin. Mikäli tulokset ovat kielteisiä liikunnan ja urheilun brändille, saattaa se johtaa tutkijoiden häirintään ja maalittamiseen. (Esim. Salasuo 2020.)

Vähemmistöjen kokemuksia koskevan tutkimustiedon niukkuus on liikuntapolitiikan näkökulmasta pulmallista. Puute hankaloittaa liikuntapolitiittisten toimenpiteiden arviointia sekä yhdenvertaisten ja tasa-arvoisten toimenpiteiden suunnittelua ja toteutusta.

Kuva: Ton Koene/Alamy Stock Photo

nuorten tavoittaminen. Ei ole olemassa rekisteriä tai luetteloa saamelaislapsista ja -nuorista. Väestörekisteriin kirjatusta kotikielestä ei ole apua, sillä saamelaisperheet merkitsevät usein lasten kotikieleksi Suomen. Tutkijoiden piti löytää välillinen keino tavoittaa lapset ja nuoret.

Aineistokeruumenetelmäksi valittiin saamelaisalueen kouluissa tehtävä kysely. Saamelaisalue levittäytyy Suomessa neljän kunnan, Enontekiön, Utsjoen, Inarin ja Sodankylän alueelle. Enontekiön kunta jättäytyi viime metreillä pois tutkimuksesta, joten tutkimuskohteeksi tarkentui Pohjois-Lapin seutukunta.

Seuraavaksi tutkijoiden täytyi ratkaista, vastaavatko kyselyyn koulujen kaikki oppilaat. Kyselyyn saivat vastata koulujen kaikki oppilaat, mutta lomakkeeseen sisällytettiin kysymys identifioitumisesta. Vastajat saivat itse kertoa, kokevatko he kuuluvansa saamelaisyhteisöön. Näin ratkaistuna saamelaisuus ei ollut tutkijoiden tekemä keinotekoinen luokittelu, vaan lasten ja nuorten kokemus yhteisöön kuulumisesta. Lisäarvona tavoitettiin laajemmin Inarissa, Utsjoella ja Sodankylässä asuvat lapset ja nuoret – nuoruuden pohjoisin ulottuvuus.

Menetelmä vaikutti tutkimuksen ikärajaan. Kokeuksesta tiedettiin, että internetkyselyihin vastaaminen onnistuu sujuvasti noin kymmenvuotiailta ja sitä vanhemmilta. Koulujen kautta tavoittaa nuoria 18–19 ikävuoteen saakka. Näiden ehtojen puitteissa tutkimuksen ikäryhmäksi valittiin 10–19-vuotiaat lapset ja nuoret.

Tutkimuskysely toteutettiin keväällä 2022. Ajankohdasta sovittiin erikseen kunkin kunnan kanssa. Tällä pyrittiin sii-

Voidaan puhua kokeilevasta nuoriso- ja liikunta-tutkimuksesta.

hen, että kyselyyn vastaaminen häiritseisi mahdollisimman vähän koulutyötä ja kouluissa voitaisiin sitoutua kyselyyn. Vastata sai suomeksi, ruotsiksi ja kaikilla kolmella saamen kielellä. Kerätty aineisto oli harkinnanvarainen näyte.

Tutkimuskyselyyn vastasi kaikkiaan 329 lasta ja nuorta. Ikäryhmästä 10–14-vuotiaat vastaajia oli 194 ja ikäryhmästä 15–19-vuotiaat 131. Kyseleyn vastasi neljä yli 20-vuotiaasta nuorta. Kysely tavoitti noin neljänneksen Pohjois-Lapin seutukunnassa asuvista 10–19-vuotiaista lapsista ja nuorista (Tilastokeskus 2023). Vastaajista 113 kertoi kuuluvansa vähintään löyhästi osaksi saamelaisyhteisöä. Tämä oli se joukko, johon tulosten yhteydessä viitattiin saamelaisyhteisöön identifioituvina lapsina ja nuorina.

Tutkimusaineisto kerättiin lähes rinnakkain Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen perusotoksen (Tarvainen ym. 2023) kanssa. Tutkimusasetelma mahdollisti tulosten vertailun. Sen lisäksi, että saamelaiseksi identifioituvien lasten ja nuorten vastauksia voitiin verrata perusotoksen kansallisiin keskiarvoihin, voitiin heidän vastauksiaan verrata myös muiden Pohjois-Lapin seutukunnan alueen lasten ja nuorten vastauksiin.

On myös syytä mainita, että tutkimus ei ollut saamen- tai alkuperäiskansatutkimusta. Tutkimus, sen kysymyksenasettelu ja tiedonintressi lähtivät nuoriso- ja liikuntatutkimuksen perinteistä. Voidaan puhua kokeilevasta nuoriso- ja liikuntatutkimuksesta, jossa etsitään keinoja vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten äänen kuulemiseen (ks. Saalasuo & Lehtonen 2022).

Kohtaamiset loivat perustan onnistumiselle

Nuoruuden pohjoisin ulottuvuus -tutkimuksen suunnittelusta lähtien oli selvää, ettei vähemmistöjä voida tutkia vain etänä. Samoin oli selvää, ettei kyselytutkimuksen avulla voi ymmärtää pohjoisimman Suomen lasten ja nuorten vapaa-aikaa, harrastamista ja liikuntaa. Toukokuussa 2022 tutkijat jalkautuivat tutkimuskuntiin esittäytymään, kertomaan tutkimuksesta ja keräämään laadullista aineistoa, jota raportoitiin tutkimuksen loppuraportissa päiväkirjamerkintöinä. Samalla oli mahdollisuus havainnoida elämää pohjoisimmassa Suomessa. Laadullisen aineiston koostaminen tapahtui etnografista tutkimusotetta hyödyntäen.

Sodankylässä, Inarissa ja Utsjoella vietetyn kenttäjakson aikana havainnoitiin paljon sellaista, mikä ei tarttunut kyselytutkimuksen vastauksiin. Tutkijat kokivat omakohteisesti, mitä pitkät välimatkat ja rajallinen palvelutarjonta tarkoittavat sekä miten ne vaikuttavat ajankäyttöön. He tapasivat lapsia, nuoria ja nuorten kanssa työskenteleviä aikuisia. Kenttäjakso myös heijastui myönteisesti kyselyn vastausaktiivisuuteen. Eräs kyselyn toteutuksen kannalta keskeinen opettaja totesi, ettei yleensä ohjeista oppilaita vastaamaan ”kasvottomiin” kyselyihin. Tällä kertaa hän teki poikkeuksen, kun ”*kerrankin etelän tutkijat vaivautuvat paikan päälle näyttäytymään ja kohtaamaan meidät ihmisinä*” (Salasuo, kenttäpäiväkirja 2022).

Tutkimusprosessi oli muistutus siitä, että digitalisaation tarjoamista mahdollisuuksista huolimatta ihmisten sosiaalisten maailmojen tutkiminen on inhimillinen, sensitiivinen ja luottamukseen perustuva prosessi. Kohtaamisen ja kuuntelemisen merkitys korostuu vähemmistöjen tutkimisessa. Pohjoisimman Suomen ja saamelaiseen yhteisöön identifioiduvien lasten ja nuorten tutkiminen ei olisi onnistunut ilman kenttäjaksoa.

Samankaltaisuutta, eroja ja tutkimuksen uusia suuntia

Tutkimuksesta julkaistiin kattava raportti, jossa käsitellään menetelmällistä lähestymistapaa ja raportoidaan tuloksia (Salasuo ym. 2023). Tulosten mukaan pohjoisimman Suomen lapset ja nuoret eivät ole yhtä tyytyväisiä elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa kuin lapset ja nuoret Suomessa keskimäärin. Poikkeuksena ovat saamelaisyhteisöön identifioidut lapset ja nuoret, jotka ovat muita alueen lapsia ja nuoria tyytyväisempiä elämäänsä. Saamelaisyhteisöön samastuvat lapset ja nuoret ovat myös muita tyytyväisempiä vapaa-aikaansa.

Lasten ja nuorten muuta Suomea alhaisempaa tyytyväisyyttä ei voi selittää ainakaan harrastamisella, sillä peräti 90 prosenttia vastaajista kokee osallistuvansa itselleen mieluisimpaan harrastukseen. Vastaava osuus muualla Suomessa on noin kaksi kolmasosaa. Pohjoisimmassa Suomessa harrastaminen myös lopetetaan myöhemmin kuin muualla Suomessa.

Saamelaisyhteisöön identifioidut nuoret eivät pidä kieltä esteenä harrastamiselle, mutta harrastuksia toivotaan myös omalla äidinkiellällä. Sen sijaan epäasiallista kohtelua saamelaisyhteisöön samastuvat lapset ja nuoret kokevat harrastuksissa selvästi muita useammin. Tulos vahvistaa aiempia havaintoja siitä, että mihin tahansa vähemmistöön kuuluminen lisää epäasiallisen kohtelun kokemista.

Myös luontosuhde näkyy tuloksissa. Ajanvietto lemmikkieläimen kanssa oli tulosten mukaan kolmanneksi yleisin tapa viettää vapaa-aikaa. Saamelaiseen yhteisöön identifioiduista lapsista ja nuorista noin 30 prosenttia osallistuu poronhoitoon.

Nuoruuden pohjoisin ulottuvuus -tutkimus oli jatkoa kokeilevalle nuoris- ja liikuntatutkimukselle, jonka tavoitteena on saada erilaisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten ääni kuuluviin. Vähemmistöjen äänen tavoittavan määrällisten tutkimusten toteuttaminen ei ole helppoa, mutta sitäkin tärkeämpää yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi.

Vuoden 2022 tutkimus oli ensimmäinen saamelaisten lasten ja nuorten harrastamista, vapaa-aikaa ja liikuntaa käsittelevä laajempi kyselytutkimus. Siinä vasta raavittiin aiheen pintaa, mutta saa toivottavasti jatkoa seuraa ja työ innostaa tutkijoita aiheen pariin. Seuraava askel olisi hypätä mukaan pohjoisimman Suomen Lasten ja nuorten elämaailmoihin: osallistua, tarkkailla ja luodata aihepiirin tarkastelua syvemmälle. ♦

LÄHTEET

- Berg, P. & Kokkonen, M. (toim.). 2016. Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 135.
- Hakanen, T. & Myllyniemi, S. & Salasuo, M. 2019. Takuulla liikuntaa. Kyselytutkimus toimintarajotteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamisesta ja vapaa-ajasta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 142.
- Häkkinen, A. & Salasuo, M. (toim.). 2015. Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Tampere: Vastapaino.
- Kokkonen, J. & Kauravaara, K. (toim.). 2020. Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.
- Kauravaara, K., & Rönkkö, E. 2020. Näkymättömyys, marginalisaatio ja eronteot suomalaisessa liikuntakulttuurissa. teoksessa J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.), Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura 175, 229–251.
- Saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto. 2020. Nuorisopoliittinen toiminta- ja kehittämissuunnitelma. (Viitattu 1.2.2023.)
- Salasuo, M. 2020. Kokemuksia tutkimuksen, median ja uskomusten törmäyksistä. Teoksessa Mari Heikkilä & Tuukka Tammi (toim.) Viheiliäinen tiede – ja muita vaikeita uutisia. Tampere: Vastapaino, 63–86.
- Salasuo, M. & Lehtonen, K. 2022. Fokuksessa saamelaisalueen lapset ja nuoret. Havaintoja, huomiota ja kokemuksia vähemmistöjen tutkimisesta. Nuorisotutkimus 40 (2), 61–66.
- Salasuo, M. & Lehtonen, K. & Tarvainen, K. 2023. Nuoruuden pohjoisin ulottuvuus. Teoksessa Mikko Salasuo & Kati, Lehtonen & Kai Tarvainen (toim.) Nuoruuden pohjoisin ulottuvuus. Tutkimus Pohjois-Lapin seutukunnan ja saamelaiseksi identifioiduvien lasten ja nuorten vapaa-ajasta ja harrastamisesta. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 245, 9–75.
- Tarvainen, K. & Manner, J. & Myllyniemi, S. & Salasuo, M. 2023. Tilasto-osio. Teoksessa Sinikka Aapola-Kari (toim.) Vaihteleva vapaa-aika. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2022. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 244, 11–121.
- Tilastokeskus 2023. Kuntien avainluvut. <https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?active1=SSS&year=2023> (Viitattu 21.3.2023.)
- Tourangeau, R. & Edwards, B. & Johnson, T. & Wolter, K. & Bates, N. 2014. Hard-to-survey populations. Cambridge: Cambridge University Press.